

BUKTINJA

Gdje je kuća toga jaduša? – upita vladika, dok su ga pridržavali da sjaše s bijelca.

Eno je tamo, murva je gotovo cijelu zaklanja.

Pješke ću.

Što bliže kući, to jači utisak zapuštenosti. Kao da tu neko dotrajava ili nešto izumire. Kopriva obuzela ogradu, kroz popločan prilaz prorasla trava, slameni krov provavljen, kapaci zatvoreni a čađavi i oni.

Kraj ulaza sjedi na kamenu starina – sve na njemu posivjelo, dronjci vise kao sa strašila. Oslonio se na debeli kvrgasti štap i kunja kao da je slijep, na mladome suncu. Muve mu se lagano, odomaćeno šetaju po ispalim zglobovima prstiju i šake, po čelu, nosu i obrvama. A on se skamenio. Između požutjelih brkova i sure brade – razvaljena usta i samo modrikasti jezik podrhtava i jabučica se katkad pokrene.

Vladičina sjenka pade mu na lice; muve se uznemiriše. Starac navede galvu i prožmuri kroz trepavice koje se jedva tek malo rastaviše. Prsti se ustrčaše po štapu, pa se najzad desna ruka prikrade k pojasu – tamo vladika tek sada spazi nekakav stari zarđali samokres.

Nek s mirom počivaju tvoje ruke.

Starčevi se kapci za tren podigoše. Opet su svi prsti na uglačanoj oblici štapa.

Koji si ti, dobar čovječe?

S Cetinja... vladika crnogorski.

Sad se raširiše starčeve oči – vladika vidje da su sasvim posivjele, kao i sve na ovome zapuštenom čovjeku.

On se sav napregnu da ustane, zastenja, zahripa.

Prihvati ga vladičina ruka.

Najzad se domaćin ispravi, pa hitro ugrabi došljakovu šaku i sagnu se k njoj.

Visok je vladika, visok među visokim Crnogorcima. Ali, ovaj povijeni starac, kad bi se ispravio, kad bi se mogao ispraviti, gledao bi vladiku ne podižući kapke.

A gdje je on? – upita gost, trgnuvši ruku.

Ne pitaj, sveti oče. Unutra je, a doma ga nije. Još mu se prsa podižu, još piha, a nema ga među živima.

Otkud ga snađe to zlo?

Zbog osvete, trag joj se iskopao!

I starac poče da niže: dva je sina imao – Luku i Joksima (ovaj drugi je sad tu, u tmuni od koje nećeš vidjeti garave grede); stariji, Luka, bješe neoženjen i ženskar, čuvaran u svom domu a pustahija i otimač kud ti oko seže, čazben i od riječi u dvorištu svome, a ubojica na svim stazama i vrletima kud je Crne Gore i turske krajine; zbog ženske li, zbog čega li – tek, prekidoše ga s nogu krvnici Bojčevići; mlađi mu brat, Joksim, dotle miran domaći čovjek, koji se savijao uz ralo i mladu ženu, najednom diže goru na glavu...

Rekoh, sveti vladiko, diže goru na glavu, a pušku po sredini – kuća ga je rijetko gledala. Vreba krvnike od jutra do sutra. A straha u njemu koliko u mene mladosti, oče moj.

Svi su to potvrđivali i kazivali starcu: Joksim nije prezaio ni od čega – kao da je sebe i svoj život pregorio, zaboravio na kućanicu i dvoje mlade djece, noć ga je zaticala i ostavljala uz kakvu zidinu, u grmenu divljeg nara ili pokraj vrzine; ili bi usred dana, s puškom niz nogu, prošao

pokraj kuća Bojčevića – da ga svi vide, da ih izaziva i razdražuje, ili bi sa kakve glavice kliktao i dozivao krvnike...

Dozivao bi: «Pokažite nos, kučke nevaljale, lako je ukrasti čovjeka iz zasjede!» Tako je alaknuo, sveti oče, da su ga i nedužni daleko zaobilazili.

I najzad se sudari s dva krvnika na čistini – jednoga puškom ohladi, a drugoga raznese nožem. Tako mu se duša nasladi. Onda se vrati doma, savi se opet oko porodice, naspava se i opru i najede. I mogao se čuti njegov smijeh uz djecu. No, eto đavola repatoga: glas se pronese – neka se čuva Joksims...

A sačuvaće se kami i dva leda. Digli se ubojni Bojčevići, istu njegovu glavu. Dužan im je krv – dvojicu je za brata Luku smaknuo s ovoga svijeta.

I sad je već nešto drugo: sad su Bojčevići zapali u zasjede i krenuli u vrebanje; sad se Joksimu valja čuvati, ako mu je život mio. Zar će se on sklanjati? Pa on je neustrašivo hajdukovao i sam odlazio, o zarancima i usred dana, prema kućama krvničim i nikad ni trepnuo nije. Niti je on, niti iko drugi pomišljao na njegov život – očekivala se samo osveta, radi nje je Joksims i živio. Ali, sad je opet osjetio život u sebi i probudilo se u njemu očinstvo i opet ga je mlada žena podsjetila na prve zajedničke trenutke. Kako je bilo, šta se u njemu prelomilo – niko ne može znati. Tek, počeo je nekako da se čuva, da oprezno izviruje sa praga i djecu da zatvara iako su još mala...

...još premala za munju osvetničku. Pa se i sam zabravi u kući i stade ženu slati da ga zamjenjuje na njivici i drugdje. I kapake ove klete zatvori i više se ot tada ne rasplopiše. Onoj ženi crnoj dojadi, pa uze djecu i ode u rod; ja ostadoh, panjat kao što me vidiš, oče sveti. A on unutra – ni čovjek ni avet, bože me prosti...

Vladika se okrenu vratima.

Može li se tamo?

A nemaš kud, jadan. Ma... nemoj, duše ti, onaj avetnik će podivljati. Kud da unosiš gospodsku glavu u ovu pušnicu, u gar i smrad. Nemoj, tako ti...

Neka, ne zaklinji! Moram da uđem.

Starac uprije ramenom u vrata, ona zacvilješe a iznutra se odazva sličan šum.

Ja sam, ja. Ne strecaj, ne boj se, zli put s tobom!

Za starcem se ušunja vladika – malo svijetla pade na pocrnjelo kameno ognjište i prekinute verige. A okolo je gusti mrak, koji se ne da istjerati, no se još gušće zbija i povlači prema uglovima.

Procijepi se neljudski glas:

Zatvaraj! Zatvaraj, kleti, prokleti – oči mi sagorješe!

Vladika se trže, ruka sama pritivori vrata.

Kao da se oči sklopiše – mrak, zagušljiv, težak, kao smola gusst; ne pritiska samo trepavice, no i dah i grudi. Malo je potrebno očima da se sviknu – i već se naziru pjege svjetla po rubovima prozora; i to titra kao da mile bubice svijetlih krila ili kao da nestvarni svici gmižu nekud uza zid.

Da otvorimo prozor – reče vladika, osjećajući nemoć i znoj po čelu.

I kroči prema onim titrajima.

Koga si to doveo? Koga si prokrao u kuću? Neoče, izdajniče! Koga si uveo da me udavi? Niko da ne čuje, da me ponjavom uguši. Koga si doveo, starče budavi, da me zadavi bolesna, koga si uvukao, izdajice? Zar na tebe da se oslonim! Da me zadavi kao mačku olinjalu... Mičite se, dalje mi od grla!

Studen siđe niz vladičinu kičmu. On već i ne pita starca, nego kroči prema prozoru, podugo pipa prstima i najzad odgurnu oba kapka.

Kosi zraci sunca presjekoše odaju, pokrenu se paučina i zaigra prašina i garež, kao da se tog trenu svijetlo đule rasprsnulo, pa sve još ječi od igre zrakova i svježeg vazduha.

Vladika se obazre.

Na ležaju se bješe protegnuo mršav dugajlija – lice ispošćeno, prekriveno dlakom koju je progrušala sjedina; oči velike, bezumno iskolačene, slijepe od nenadnog slapa svjetlosti; ruke bijele kao u kostura posegnuše da sakriju oči.

Zatvaraaj! Poganštino, zatvaraj! Oči će mi prsnuti. Zatvaraj, bre, eto ih, idu, prikradaju se Bojčevići. Brzo, brzo zaboravi, zamandali da me ne opaze. Brzo da ne čuju, da ne opaze, brzo, tiho, na prstima, oče, neoče. Ti bi da spaseš sebe, a mene – u njihove ruke... Zaklapaj, izagnaj kaluđere sa ženskim rašama! Aman, pomagajte! Sakrijte me, eto Bojčevića! Recite da nijesam doma – otišao je da kosi, recite, otišao je da bere orahe, da vuče bremena po snijegu. Nijesam doma, recite – umro je odavno, zakopali smo ga, ni krst mu nijesmo više glave poboli... Sagorjeh od ovoga ludoga dana. Ko je pustio dan unutra? Dan je izdajica, plujem na njega. Istjerajte mi sunce iz kuće i kažite svakome: «Nema Joksima, nema, nema – što buljite ovamo, nema nema», recite! Oj, lele si ga meni, vidješe me Bojčevići – nijesam to ja, mlad sam ja, ej, pa četujem po gorama, a ovo je moj rođak, starčina neka, mrtvo puvalo, raspada se... Ili ih uzmite za lakat, šapnite im: «Kuga, kuga je ščepala Joksima, pa ga grize, u kosti se već uvukla – neka se niko ne primiče kući; vladika s Cetinja je zabranio», recite!

Beznadan pokret učini vladika rukom – da ga blagoslovi, šta li. I nešto promrmlja pri tom. I pohita prema izlazu, jer je starac već prilupio kapke.

Brzo se udalji, žudeći za visokim sapima bijelca.

I potom je jahao pogružen, puštajući da mu momci vode konja.

Mislio je: Crna Gora je neprekidno onaj prvašnji Joksim, onaj koji nosi rane na sebi i žudi za osvetom – drugi joj krv duguje; stoga je ona stalno u osvetničkom zanosu, stoga je ona kao Joksim, dok su ga noge nosile po gorama, dokle mu život opet omililo nije; i Crnoj Gori kao da se ne mili ovako živjeti, ona se ne čuva i ne krije, one ne guči u prikrajku nikakva blaga (jer ih i nema), ona ne strepi za svoj spokoj i za svoju djecu; ne preza od zasjeda, jer je sama u zasjedama; ona kao da ne misli na sebe i svoje darovanje – uvijek je nešto ljuto boli, nešto je vrijeđa i zove na osvetu; ako to nije prastari zov Kosova, onda su svježe, nezarasle rane, i tuđinski nasrtaji i uvrede; nema mirna sna, nema zatvorenih kapaka ni zaboravljenih vrata – sve je u pokretu, u grču, sve je spremno za skok i za napad, i danju i noću, i kad su prtine duboke i kad je list zeleni, od jutra do sutra, što reče ona starina; ne čeka se tuđinska sablja kraj ognjišta, no se brani napadajući, u jurišima neumornim kao morsko valovlje.

Misli ove zanesoške daleko vladiku, sjetiše ga vojevanja i četovanja po krajinama i sjetiše ga priča o junacima.

«Šta li bi s njima bilo u blagovanju i sitnoj mekoti? Teško je reći. Nevolja ponajčešće rađa junake, ali dobro ne mora rađati kukavice.»

Lagan, jednoličan konjski hod i ćutanje pratilaca nama-miše ga u polusan.

I ukaza mu se prizor: stoji onaj starac na stijeni, ispravio se, ni traga onoj grbini; tmina je okolo i mukla tišina; samo negdje u daljini ječe ranjenici; tužbarica ciktavim glasom pjeva o tuđem bolu; a starac podigao ruke više glave i drži visoko onu svoju kuću poslamušu; navrh

krova izbija zmijski jezičak plamena; palacne jednom, dvaput, pa se onda razigra, razbukti, zaprašti – rojevi varnica lete u samo nebo i oblaci se krvavi razmiču, bježe na sve strane; plamen je obuzeo cijelu kuću – nešto usred ognja pišti ljudskim glasom (vladika odnekud vjeruje da je to ipak «nešto» a ne «neko»), a vatra već priuzima starčeve ruke i one gore suvo i lako, ni da su od slame; nestaje već i kose i brade i ramena su visoko u ognju, i starac se izdužuje, raste, kao da time udaljuje vatru od svojega srca, ali oganj pruža nadalje svoje vrelo korijenje – sve dok ne oprlji голу ploču, голу ploču, голу...

Trže se vladika.

Jedna crnooka žena bješe stala ispred konja i podizaše k njemu bolesno dijete.